

Razvoj pošte v Škofji Loki

Ob 175-letnici pošte v Škofji Loki

Pošta v času Rimljanov

Prve organizirane prenose sporočil so poznali že faraoni v Egiptu, ki so za ta dela najemali sužnje. Pisna sporočila so sli – pešci prenašali na voščeni tablicah, kasneje na papirusih. Podobne prenose sporočil so poznali tudi Perzijci. Najbolj so ta način prenosa, zlasti vojaških sporočil, izpopolnili Rimljani, ki so rimsko cesarstvo prepredli s cestami, ki so temelj za transport sporočil, kajti le po njih je bil možen prevoz vojaške opreme, hrane in oblačil s konjskimi vpregami ter vozovi. Rimljani so vpeljali t. i. »Cursus publicus« ali državni javni voz, ki je temeljil na cestnem omrežju in cestnih postajah, kjer so utrujene konje zamenjali s spočiti-mi, odložili tovor in sprejeli novega. Sredi 5. stoletja po n. š. je z vdori Hunov, Gotov, Langobardov in Avarov (Obrov) rimsko cesarstvo na vseh delih začelo pokati po šivih. V 6. stoletju n. š. so prišli v naše kraje tudi Slovani, rimski imperij je razpadel na nove državne ali plemenske tvorbe, s tem pa tudi cestna omrežja, ki jih ni nihče več vzdrževal. Iz tega obdobja ni nobenih dokumentov, ki bi pričali o obstoju poštna dejavnosti na Škofjeloškem.

Pošta do 18. stoletja

Razvoj obrtništva ali rokodelstva, kmetijstva in živinoreje je prinesel tudi razvoj trgovine med posameznimi ljudstvi, ki so živela na naših tleh ter sosednjih ozemljih, kjer so zlasti Franki imeli vse večjo oblast. V srednjem veku so obstajali le kraljevski sli, mestni kurirji in glasniki, kurirji trgovskih in cehovskih združenj, upravnih, sodnih, cerkvenih ustanov, univerz in posameznih fevdalcev ter premožnejših meščanov – trgovcev, gostilničarjev in obrtnikov. Predvsem so postala pomembna vojaška sporočila o turških vpadih ter t. i. cerkvena korespondenca med nastajajočimi samostani. Srednjeveški raznašalci pošte so največkrat peš – kot tekači in na konjih ali z novoprežnim vozom raznašali pisma in manjše pakete; za to delo so bili sli tudi plačani. Obstajajo dokumenti – računski knjiga škofjelo-

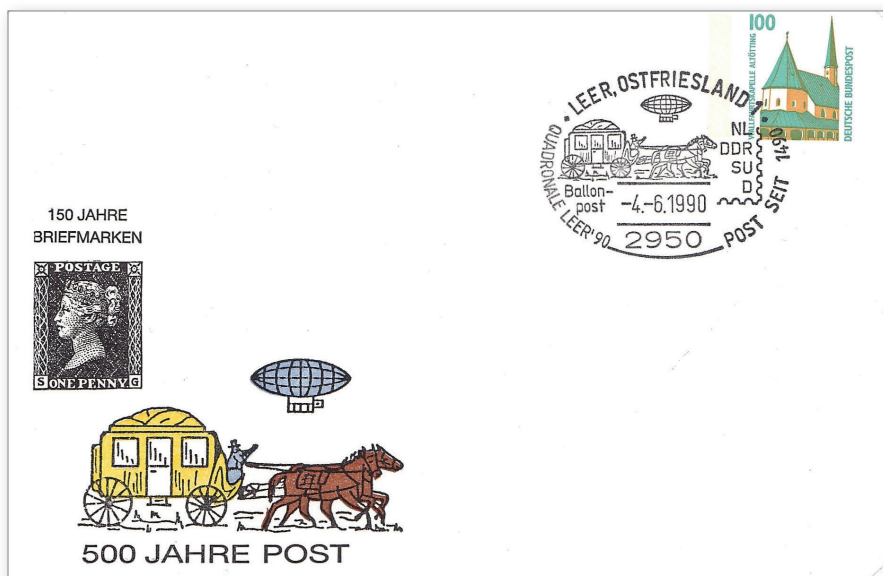

Franz Taxis (1459–1517), ustanovitelj Taxisove in po letu 1650 Thurn - Taxisove pošte.

škega gospostva iz let 1437/1438 – , da so sli prenašali pisma iz Škofje Loke v Gorico, Celje, na Dunaj ter v Krapino. In izplačevali sle, ki so v Škofjo Loko nosili pisma freisinškega škofa ter pisma iz drugih oddaljenih krajev. Od leta 1489 do leta 1722 se je razvoj poštne dejavnosti z nastopom Habsburžana, poznejšega cesarja Maksimilijana, v Innsbrucku zelo pospešil in prav ta dogodek je imel tudi za naše kraje velik pomen. Italijanska družina Tasso oziroma po nemško Taxis je dobila pravico, da tudi na ozemlju Habsburžanov v Vzhodnih Alpah organizira državne poštne povezave, kot so jih poznali v Italiji. Družina Taxis (Janez, Franz in Gabriel) je leta 1489 vzpostavila redne poštne zveze iz Innsbrucka na Nizozemsko, v Belgijo, severno Italijo, na Koroško, Dunaj, nemško Porenje in Bavarsko. Po letu 1650 je njihovo delo nadaljevala družina Thurn. Vedno pogostejši turški vpadi so pogojevali dobre poštne povezave na Kranjskem, Koroškem, Goriškem, v Istri in Trstu.

Pošta v 18. stoletju

Leta 1752 je bila vzpostavljena stalna poštna zveza, najprej s pešci, nato s konji in kasneje tudi z vozovi, med Celovcem in Ljubljano. Trasa je potekala na relaciji Ljubljana–Škofja Loka–Kranj–Tržič–Ljubeljsko sedlo–Celovec in v obratni smeri. Šele z uredbo z dne 21. julija 1752 so poštne pošiljke prenašali s konji in kasneje z vozovi, ko so bile ob trasi postavljene poštne postaje. V času vladanja cesarice Marije Terezije so leta 1763 postavili poštno postajo v Tržiču in leta 1770 v Kranju.

Motiv pošne kočije (diližanse) na dotisku nemške ovojnice in v priložnostnem žigu ter prva pisemska (poštna) znamka na svetu, črni peni (nominalne 1 penija).

Reforme Marije Terezije so imele velik vpliv tudi na celotno poštno poslovanje. Usmerjene so bile v povezovanje poštnega in potniškega prometa, ki se je z vpeljavo hitrih kočij (diližans) intenziviral v začetku 19. stoletja ter obsegal prevoz pisemskih pošiljk, časopisov, letakov, denarja, paketov in potnikov. Poštne ceste so označili z obcestnimi kamni – miljniki, z navedbo številke miljnika od izhodiščne poštno postaje in razdalje med postajami. Vožnja s temi kočijami je od Dunaja do Trsta (okoli 577 km) trajala 60 ur. Od 1. julija 1722 je veljala tudi prva uradno izdana pisemska tarifa za poštnino za vse habsburške dedne dežele. Višina poštnine je bila odvisna od teže pisma in od razdalje do naslovnika. Sistem obračunavanja poštnine je bil zapleten, predvsem pa zamuden. Vsa pisma oziroma pošiljke so bile žigosane z odtisi žigov odhodnega in dohodnega poštnega urada.

Ljubeljsko sedlo (1370 m) z dvema piramidastima stebričema na vsaki strani ceste, postavljena leta 1728.

Pošta v prvi polovici 19. stoletja

Avstrijska znamka za 6 kr (krajcarjev) iz serije znakm leta 1850.

Naslednji korak pri zbiranju, sortiranju ter obračunavanju stroškov poštnine in transportu poštnih pošiljk je bilo ustanavljanje pisemskih (poštnih) zbiralnic. V Škofji Loki so jo ustanovili leta 1840; zbirala je pisma in manjše paketne pošiljke iz Poljanske in Selške doline, Škofje Loke ter njene okolice. Zbrana pisma in pakete so dvakrat tedensko dostavljali poštni postaji, ki je pošiljke z vozovi transportirala v Ljubljano. To zbiralnico v Škofji Loki je upravljal Matija Porenta. Za zaračunavanje poštnih storitev je bil v veljavi pravilnik iz leta 1842 o pisemskih tarifah v notranjem in mednarodnem poštnem prometu.

Lovrenc Košir, finančni uradnik na pošti, je že v letih 1835/1936 prišel na idejo, da bi na ovojnico pisma nalepili gumiran košček papirja, ki bi nedvoumno dokazal, da je pošiljatelj za odposlano pismo plačal ustrezno poštnino, glede na težo pisma in oddaljenost prejemnika tega pisma. To Koširjevo idejo o pisemski znamki so člani Visoke dvorne blagajne na Dunaju zavrnil. Koširjevo idejo o pisemski znamki je leta 1840 v Angliji uresničil angleški učitelj Rowland Hill, ki je angleške poštne finančnike le prepričal, da bo pisemska znamka zelo poenostavila poštno finančno poslovanje. Prvega maja leta 1840 so na poštnih okencih v Londonu začeli s prodajo prve pisemske znamke na svetu, to je bil črni peni, nominale 1 penija (One Penny Black). Serija prvih petih avstrijskih znamk je izšla šele 1. junija 1850, ko je začel veljati nov poštni taksni red, povezan s poštno ali pisemsko znamko. Odtisi poštnih žigov so dobili še dodatno funkcijo, in sicer razvrednotenje nalepljenih znamk na ovojnicah pisemskih in drugih pošiljk.

Pošta v drugi polovici 19. stoletja

Leta 1857 je Avstrija izvedla denarno reformo, ko je pristopila k nemški carinski zvezi. Avstrijski goldinar je devalviral za 5 % in prešli so na decimalni sistem (1 goldinar = 100 krajcarjev). Leta 1894 je poštni urad v Škofji Loki spadal med večje na Gorenjskem in imel že več kot 96 000 pisemskih pošiljk, 9000 blagovnih in več kot 3400 goldinarjev celotnih prihodkov. Do konca stoletja so poštni uradi poslovali že v Žireh, Gorenji vasi, Poljanah nad Škofjo Loko, Selcih, Železnikih in v letu 1907 tudi v Sorici. Uradni jezik na poštah je bil nemški, slovenščina se je le počasi uveljavljala, zato je občinski odbor v Škofji Loki leta 1892 od poštne direkcije v Trstu zahteval, naj škofjeloški pošti preskrbi slovenski ali dvojezični pečat (žig). Začelo se je tudi nameščanje poštnih nabiralnikov. O tem, koliko nabiralnikov bo neke postavljeno, je odločala takratna poštna direkcija v Trstu. Leta 1893 so poštni nabiralnik postavili na Spodnjem trgu v Škofji Loki.

Ovitek prvega dne je izdala Pošta Slovenije leta 1995, ob 125-letnici gorenjske proge (1870–1995).

Leta 1846 je iz Gradca v Celje pripeljal prvi vlak. Južna železnica (Dunaj–Gradec–Celje–Ljubljana–Trst), ki so jo zgradili do leta 1857, pa je dala tudi pošti nov zagon. Z ambulančnimi (poštnimi) vagoni se je velik del poštnega prometa s cest preselil na železnico. Leta 1870 so prometu predali tudi gorenjsko progo, ki je povezala Ljubljano s Trbižem (Ljubljana–Škofja Loka–Kranj–Jesenice–Planica–Trbiž), in leta 1873 še povezavo od Trbiža do Beljaka.

Z gorenjsko progo sta bili ukinjeni cestni poštni zvezi čez oba karavanška prelaza, Ljubelj in Koren. Izum telegrafa in njegova nadgradnja, telefon, sta pretok prometnih in ostalih informacij še izboljšala. Samuel Morse je prvo telegrafsko linijo postavil leta 1843 med Baltimorom in Washingtonom. Leta 1872 so uvedli telegrafsko linijo med Staro Loko in Škofjo Loko. Telegrafsko postajo so postavili v mestni hiši v Škofji Loki. Do leta 1903 so telegrafski liniji uvedli v Poljanski in Selški dolini, telegrafske urade pa v Gorenji vasi, Poljanah nad Škofjo Loko, Selcih, Železnikih in Žireh. Iznajdba prvega komercialnega telefona (Alexander Graham Bell) leta 1876 je bila nadgradnja telegrafa, ko je bilo mogoče zvok na strani oddajnika transformirati v elektromagnetno valovanje, na strani sprejemnika pa to elektromagnetno valovanje spet pretvoriti v zvok. Ob razpadu Avstro-Ogrske monarhije (1918) so telefonske linije delovale na poštnih uradih v Škofji Loki, Gorenji vasi, Žireh in Železnikih.

Pošta v 20. stoletju

Seriya znamk nekdanje Jugoslavije z motivi: 1) predfilatelistično pismo z odtisi žigov, 2) poštni nabiralnik, 3) Morsejev telegraf, 4) telefon.

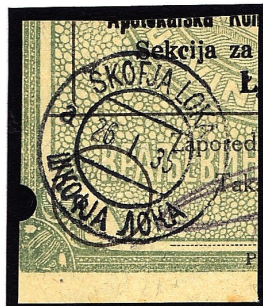
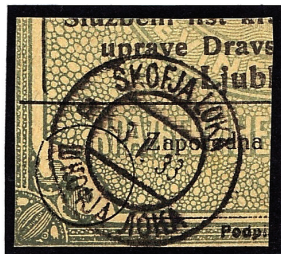
Po koncu 1. svetovne vojne (1918) je razpadla Avstro-Ogrska monarhija. V Zagrebu so 29. oktobra 1918 ustanovili Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Že 31. oktobra istega leta je bila v Ljubljani ustanovljena prva slovenska narodna vlada, ki jo je potrdil še narodni svet (vječe) v Zagrebu. Novembra 1918 je bilo ustanovljeno Poštno in brzojavno ravnateljstvo v Ljubljani za vse slovensko ozemlje, ki je bilo v okviru Države SHS. Tako so bili postavljeni temelji slovenske poštne uprave. Njena prva naloga je bila izdelava novih poštних znamk. Že 3. januarja 1919 sta na podlagi osnutkov slikarja Ivana Vavpotiča izšli prvi znamki – verigarja – za 10 in 20 vinarjev.

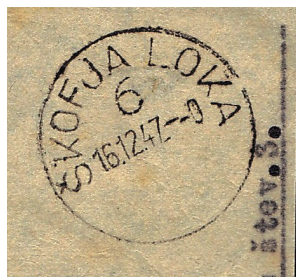
Prvi slovenski poštni znamki – verigarja v kamnotisku in knjigotisku (1919–1921).

Verigarji so bili v obtoku vse do 1. februarja 1921, tudi v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Z nastankom Kraljevine Jugoslavije se je razvoj poštne dejavnosti prenesel v Beograd, kar kažeta tudi odtisa poštних žigov, ki so postali dvojezični.

Odtisa žiga poštnega urada v Škofji Loki, z izpisom imena pošte v latinici in cirilici (1921–1941).

V dvajsetih letih obstoja Kraljevine Jugoslavije je bilo ustanovljenih veliko t. i. pomožnih pošt, intenziviranje prevoza pošte z ambulančnimi vagoni po železnici in novo sistematiziranje posameznih poslovnih subjektov pod okriljem Direkcije PTT v Ljubljani za Dravsko banovino. Slednja ni popolno zaživela, ker so 6. aprila 1941 nemške, italijanske in madžarske čete napadle Jugoslavijo in kraljeva vojska je po enajstih dneh kapitulirala. Med okupacijo je nemška okupacijska uprava leta 1943 v Kranju postavila ATC (avtomatsko telefonsko centralo), s podcentralami v Tržiču, Podnartu, Škofji Loki in Kranjski Gori. Vojaki Rdeče armade so skupaj z jugoslovanskimi partizani 20. oktobra 1944 osvobodili Beograd. V Titovi Jugoslaviji so bile ustanovljene direkcije PTT, ki so leta 1960 postale državna gospodarska podjetja. Šele leta 1967 je bila na Gorenjskem vzpostavljena popolna avtomatizacija telefonskega prometa, z vključitvijo v mednarodni telefonski promet pa v letih 1978–1980. Avtomatske telefonske centrale koračnega tipa so bile leta 1984 zamenjane z elektronskimi in kasneje z digitalnimi. Poštne žige so v letih 1945–1991 večkrat zamenjali. Do leta 1952 so bili v uporabi slovenski žigi, nato dvojezični, z izpisom imena pošte v latinici in cirilici, vse do uvedbe poštних števil leta 1972.

Odtisi treh različnih žigov v FLRJ in SFRJ (1945–1991).

Odtisa poštних žigov poštne urada v Škofji Loki (4221) in na Trati (4220).

Po razpadu SFR Jugoslavije (1991) se poštni žigi v samostojni državi Republiki Sloveniji niso spremenili. Ostali so enokrožni, premera 30 mm, s črkovno označbo žiga (npr. »Š«), datumom in uro, nazivom pošte in poštno številko. 1. marca 1996 je obstoječa poštna številka izgubila »jugošesticu« in poštna urada v Škofji Loki in na Trati sta dobila poštne številki 4220 in 4221. Pošta na Trati je bila ustanovljena leta 1985. Ob reorganizaciji pošt (26. 7. 2004) pa so zamenjali poštne številki obeh uradov. Na Trati (Frankovo naselje) je številka pošte 4220 in 4221 na Kapucinskem trgu pri glavni avtobusni postaji. Leta 1995 je bila po ukinitvi PTT Slovenije ustanovljena Pošta Slovenije, d. o. o., s sedežem v Mariboru, in Telekom Slovenije d. d.

Poštna dejavnost v Škofji Loki od njenih začetkov v 18. stoletju in pisemske zbiralnice, verjetno v hiši, kjer je danes kinodvorana, v letu 1840, katere 175-letnico obhajamo, je kasneje prerasla v poštni urad (Mestni trg 28, hiša g. Mlejnika), ki je leta 1872 že imel telegrafsko postajo v mestni hiši (Mestni trg 16), ker so bili obstoječi prostori pošte premajhni. Leta 1934 je na Balantovini, ki je na 900 arih obsegala vozarsko postajo, hleve za konje, skladišča za hrano in poštne pošiljke, javno mostovno tehniko in gostilno, zadnji lastnik Igor Guzelj na svoje stroške adaptiral hišo ob Selški Sori v Kapucinskem predmestju (danes Kapucinski trg 14), po načrtih pošte, in sicer gostilniški salon v poštne prostore. Pošta v Škofji Loki se je tedaj z Mestnega trga preselila v nove prostore, kar je imelo daljnosežne posledice za nadaljnji razcvet prometa in poštних storitev.

Okupacijska nemška oblast je te prostore leta 1943 posodobila in namestila avtomatsko telefonsko podcentralo, ki je bila povezana s Kranjem. Večja adaptacija celotne stavbe pošte je bila opravljena leta 1993. Poštni urad na Trati so posodobili leta 2000. Pošta v Škofji Loki je danes moderno organizirana institucija, tako pri prevzemanju, prenosu in razpošiljanju vseh vrst poštних pošiljk, denarja in informacij, ki so povezane z računalniško tehniko in trenutno zadovoljuje vse potrebe lokalnega prebivalstva. Ovira na tej poti so lahko le slabše cestne povezave z Ljubljano ter s Selško dolino, z odprtjem poljske obvoznice pa je ena cestna ovira manj.

Žal so viri, po katerih je ta članek napisan, večkrat nasprotujoči. Ne nazadnje se je že 140-letnica pisemske zbiralnice, z izidom priložnostnega ovitka s priložnostnim žigom, leta 1981 obhajala z enoletno zamudo.

Priložnostni ovitek in priložnostni žig, izdana leta 1981.

Stavba prvega poštnega urada na Mestnem trgu (na »Placu«) v Škofji Loki (hiša g. Mlejnika)

VIRI IN LITERATURA:

- Katalog postanskih maraka jugoslovenskih zemalja 1991*. Beograd : Jugomarka, 1991.
- Masterl, Marjan: Blaž Peternel – Blešk v zgodovinskem in ljudskem spominu. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1990, str. 161–165.
- Mueller, Edwin: *Handbook of the PreStamp Postmarks of Austria*. New York, 1960.
- Murn, Albert; Stoviček, Dalibor: Poštni žigi Škofje Loke : ob 140-letnici prve poštne zbiralnice na Gorenjskem 1841–1981. V: *Loški razgledi* 29, Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1982, str. 69–85.
- 50 let Filatelističnega društva »Lovro Košir« Škofja Loka : 1949–1999 : zbornik*. Škofja Loka : Filatelistično društvo »Lovro Košir«, 1999, 106 str.
- Pošta na slovenskih tleh*. Maribor : Pošta Slovenije, 1997, 411 str.
- Stampfl, Janko: Filatelija. V: *Dnevnik*, 27. 6. 2007, Ljubljana : Dnevnik, 2007.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 2, Klobousova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulica : druga polovica 18. stoletja do 1984*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str.
- Slovenika : katalog poštних znamk, celin in doplačilnih znamk*. Ivančna Gorica : Martin Velikanje, 2014.
- Žontar, Majda: Prispevek k starejši zgodovini pošte v Škofji Loki. V: *Arhiv PTT*, Beograd : Arhiv PTT, 1978/1979.
- Žontar, Majda: Prispevek k starejši zgodovini pošte v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1990, str. 27–31.